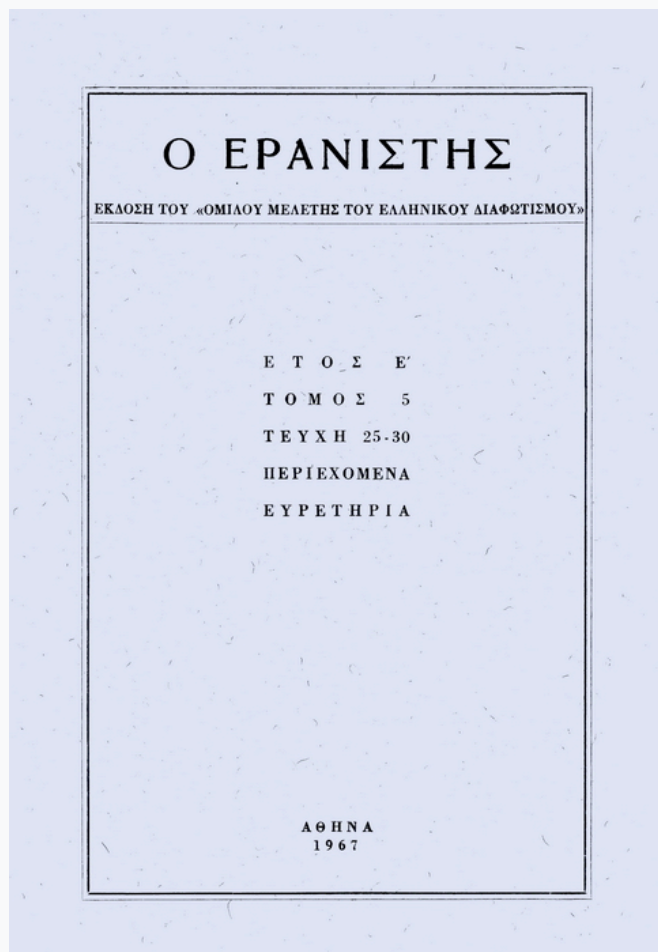

The Gleaner

Vol 5 (1967)

Ο εκδότης του Πορτολάνου του Τάγια του 1573

Στέφανος Ι. Μακρυμίχαλος

doi: [10.12681/er.9430](https://doi.org/10.12681/er.9430)

Copyright © 2016, Στέφανος Ι. Μακρυμίχαλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Μακρυμίχαλος Σ. Ι. (2016). Ο εκδότης του Πορτολάνου του Τάγια του 1573. *The Gleaner*, 5, 75–85.
<https://doi.org/10.12681/er.9430>

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΟΡΤΟΛΑΝΟΥ ΤΟΥ ΤΑΓΙΑ ΤΟΥ 1573

Στή μελέτη μου «Οἱ Ἑλληνικοὶ πορτολάνοι τοῦ 16ου, 17ου καὶ 18ου αἰῶνος», ποὺ δημοσιεύθηκε στὸν «Ἑρανιστὴ»¹, περιγράφοντας στὸ Κεφάλαιο Γ' τὸν Πορτολάνο τοῦ Τάγια τοῦ 1573, τοῦ ὁποῖου τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο βρίσκεται σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Βατικανοῦ, ἀνέφερα ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ βιβλιογραφικὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζει ἡ ἔκδοσις αὐτή, εἶναι σὲ ποιοὺ τυπογραφεῖο τυπώθηκε τὸ βιβλίο.

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ πορτολάνου αὐτοῦ² ἔχει ἓνα ὁλοσέλιδο «σῆμα τοῦ τυπογράφου» μὲ τὴν ἐπιγραφή ΓΕΜΕΛΟC ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλαια δύο παιδιῶν ποὺ ἀκουμποῦν τὸ χέρι τους σὲ ἓνα τραπέζι. Στὸ χῶρο ἀνάμεσα στὰ κεφάλαια τῶν δύο παιδιῶν ὑπάρχει ἓνας σταυρὸς καὶ ἄλλος ἓνας σταυρὸς ἀνάμεσα στὰ πόδια τῶν παιδιῶν. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ σῆμα αὐτό, ὑπάρχει ὁ τίτλος ΠΟΡΤΟΛΑΝΟC καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σῆμα ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή :

CON GRATIA, ET PRIVILEGIO

del Illustrissimo Dominio, che nessuno non
possì stampar la presente opera sotto le
pene contenute in esso priuilegio.

IN VENETIA. 1573. Nel mese di Zugno.

Ὁ ἀκάματος καὶ σοφὸς ἐρευνητὴς τῶν βενετικῶν ἀρχείων, φίλος κ. Κ. Μέρτζιος μ' ἐβοήθησε μὲ ἐρευνά του στ' ἀρχεῖα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας νὰ διαπιστώσω ὅτι ὁ Γέμελος αὐτὸς ἦταν βιβλιοπώλης στὴ Βενετία καὶ ὄχι τυπογράφος. Γι' αὐτὸ ἴσως τὸ ὄνομά του δὲν ὑπάρχει στὸν κατάλογο τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας³.

Ὁ κ. Μέρτζιος εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλῃ ἀντίγραφα

1. Τόμ. 1963 σελ. 127 - 155.—Συμπλήρωμα, στὸν ἴδιο τόμο σελ. 211 - 221.

2. Βλέπε εἰκόνα τοῦ ἐνθ. ἀνάμεσα στὶς σελίδες 128 καὶ 129.

3. Βλ. Ν. Γ. Κοντοσοπούλου, *Τὰ ἐν Βενετία τυπογραφεῖα ἑλληνικῶν βιβλίων κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν*, «Ἀθηνᾶ» 58 (1954) σελ. 286 - 342.

τῶν σχετικῶν κειμένων ποὺ ἀνεκάλυψε. Παραθέτω τὰ κείμενα αὐτὰ¹ γιατί εἶναι διαφωτιστικὰ τοῦ θέματος, καθὼς καὶ μεταφράσεις των. Ἀκολουθοῦν παρατηρήσεις καὶ σχόλια ἐπὶ τοῦ θέματος.

I. TA KEIMENA

(SENATO TERRA Filza No. 31) ²

1

*Sermo Principe, Illustrisma Sria*³

Hauendo Jo Agustin di Zemelli, librar, humilismo seruator d. V. serti ad / uttillita (a) de suditi suoi et specialmente di nauiganti, fatto con grantinissima (b) / mia spesa raccolgier uno portolano de tutti li luochi e porti che si pol na / uigar, in lingua grecha qual non sono stato per fino a questo di, ne ordenati / ne in pressi (c) da alchuno et essendo hora io per in primerlo (d) acio che altri / poi che saranno in pressi non li ristampino, che non potrebe esser se non / con grandissimo mio danno, i suplico (e) la subta V. che si some suole / far in altri, voglia per sua bontà conciedermi gratia che per XX anni / non si ristampino da alchuno, ne si uen-

1. Ἐκφράζω ἐδῶ τις εὐχαριστίες μου στὸ Archivio di Stato - Venezia, Sezione di Fotoriproduzione, γιὰ τὴν προθυμία του νὰ μοῦ προμηθεύσῃ φωτοστατικά ἀντίτυπα τῶν πρωτοτύπων κειμένων γιὰ τὴ σχετικὴ ἀντιβολή.

2. Ἡ βενετικὴ Γερουσία ἦταν δι-συπόστατη. Τὸ πρῶτο τῆς τμῆμα, τὸ Senato Terra, εἶχε στὴ δικαιοδοσία του τὰ ζητήματα τῆς Βενετίας καὶ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, δηλ. τὴν «ξηρὰ» (Terra). Τὸ δευτέρου τῆς τμῆμα τὸ Senato Mar, εἶχε στὴ δικαιοδοσία του τις ὑπερπόντιες κτήσεις, δηλ. τὴ «θάλασσα» (mar), τὰ Ἑπτάνησα, τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο κλπ. Οἱ γερουσιασταὶ ἦσαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ τὰ ἀρχεῖα των εἶναι ξεχωριστά, καὶ ὑπάρχουν πολλὲς ἑκατοντάδες Registri (καταστάσεων) καὶ Filze (δεσμίδων) ὅπου ἐτοποθετοῦντο τὰ ἐπὶ μέρους ἔγγραφα τὰ ἀναφερόμενα

στὰ Decreti (Διατάγματα). Γιὰ νὰ μὴ χάνονται τὰ ἔγγραφα κάθε δεσμίδος (ἐκκλήσεις, μαρτυρικὲς καταθέσεις, πιστοποιητικὰ κλπ.) τὰ ἐτρυποῦσαν στὸ μέσον μὲ μία σακκοράφα καὶ σχετικὸ χονδρὸ σπάγγο. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν Filze εἶναι τρυπημένα στὸ μέσον. Τὸ «δέσιμο» αὐτὸ μὲ τὸν σπάγγο λέγεται ἰταλικά infilzare, καὶ ἀπὸ αὐτὸ προῆλθε ἡ ὀνομασία Filza τῶν δεσμίδων. (Πληροφορίες τοῦ κ. Κ. Μέρτζιου).

3. Οἱ δύο αἰτήσεις τοῦ Zemelli (ἀριθ. 1 καὶ 4) προδίδουν ἀγράμματο συντάκτη. Σημειώνουμε τὰ κυριώτερα ὀρθογραφικὰ λάθη: (a) utilità, (b) grandissimi, (c) impressi (d) imprimerlo (e) supplico (f) convenevoli (g) raccomando (h) utilità (i) impressi (j) imprimerli (k) saranno (l) impressi (m) supplico (n) pareranno (o) soggiazar (p) flexis (q) raccomando.

dino in luogo del illustrismo / dominio sotto quelle pene, che alla
subta V. parerano conuenelli (f) offeren / domi ancho io di soggiacer
a tutte le legi et ordeni di questa serma / Sigria et genibus flexis
a V. sarta mi recomando. (g)

2

1561 29 Novembris in Rogatis¹

Consiliarii
» Pietro Mauroceno
» Paulo Cornelio
» Justo Giustinian
» Andrea Sanuto
» Gaspare Theupilo

d. 40 loco
consiliarii

Che al fidel nro Augustin di Zemelli sià
concesso, che/niun altro che lui, o chi havera
causa da esso non possi per / il spatio di anni
X stampar in questa città, ne in alcun / luogo
del Dnio nro, nè in quello altroue stampato
uender il nouo / Portolano greco volgare raccol-
to da lui, sotto pena di perder / tutti li libri del
ditto Portolano per ogni uolta che si contra-
farà, / un terzo de la qual pena sia dell' accu-
sator, un terzo dell' / officio, che farà l'essecu-
tione et l'altro terzo del detto Augustino / essendo
perciè egli obligato d' osseruar quanto è dispo-
sto dalle / leggi nre in materia di stampe.
(voti)—(de si) 155,—(de no) 2,—(non sincere) 5.

3

Cl' infrascritti Eccmi Sri Capi dell' Illmo Consiglio di X
hauuta / fede dalli Clmi Sri Riformatori dello studio di Padoua /
che nel libro titolato Portolano greco uolgare non vi è / cosa alcu-
na contraria alle leggi, concedono licentia che / possa essere stam-
pato in questa città.

Datum die XII octobris 1561

D. Aloysius Juscario }
D. Joannes Bondumirio } Capi Illmi Consilii X

Illmi Cons. X
Secretario Bicius.

1. Οι γερουσιασται ονομάζοντο Rogati
ή Pregadi, δηλ. «παράκλητοι», γιατί όταν

άρχικα συνεκροτήθη το σώμα, τους παρα-
καλοῦσαν να προσέλθουν στη συνεδρίαση.

(SENATO TERRA Filza No. 59)

4

Sermo Principe Illma Sria

Hauendo io Agustín di Zemelli humilissimo seruitor di V. Seta ad utilittà / (h) di suditi suoi et specialmente la nation grecha, ho fatto con grandissima / mia spesa rachoglier uno portolano in lingua grecha, de tutti li porti / del mondo i quali non sono stati per fino a quasto di ni hordinati ne / inpresi (i) da alchuno et essendo hora io per inprimerli (j) acciò che altri / poi che saran (k) inpresi (l) non li ristampino, che non potrebbe essere se / non con grandissimo mio danno: suplico (m) la subta V. che si come / suole far in altri, uoglia per sua bontà concedermi gratia che per / XX anni non si ristampino da alchuno ne si uendano in luogo / del Illmo dominio sotto quelle pene che alla subta V. pare- rano / (n) conueneuoli, offerendomi anchor io di sogiazer (o) a tutte le leggi et / ordeni di questa serma Sigria et genibus flexit (p) a V. seta mi racomando (q).

(SENATO TERRA Registro No. 42)

5

*MDLXXII die VII Luglio**Di detto*

Che per authorità di questo Conso sia concesso al fedel Affrico / Clemente che niuno altro che egli, ò chi havrà causa ò licentia / da lui, possa per lo spatio di anni quindici prossimi, stampar / nè far stampar, nè stampato uender il suo trattato di Agri / coltura, si in questa, come nelle altre città, terre et luoghi no / stri ouero altrove stampato, in quelli uendere, sotto pena di per / der le opere, quali siano di esso supplicante et di ducti dieci per / opera, uno terzo de quali sia della casa nra dell' Arsenà, uno / terzo al magistrato che fara l'essecuzione et uno terzo al denonti / anto, essendo egli obligato di osseruar qual tanto che è disposto in / materia di stampe.

Il medesimo al fedel Agostin di Zemelli per il libro intitulado Portulano / scritto in Greco volgare.

Il medesimo al Ex. P. Lucretio Tirabolco per la sua esposizione sopra / tutti li salmi :-

Il medesimo a D. Egidio Ragazzuola per il Calendario Romano perpe / tuo ; et per li Tre Canti dell' Ariosto in lingua Russica :-

(voti)—166 (de si)—0 (de no)—0 (non sincere).

6

Li exmi sigri Capi dell' illmo Conso d. X infra / scritti hauuta fede dalli sigri Riformatori de / Studio di Padoa che nel libro intitolato Portolano / scritto in greco volgare non vi è cosa contra le / leggi, concedono licentia che si possi esser stampato / in questa città.

Datum die 12 maii 1572

*D. Nicolò Venier }
D. Paulo Contarini } Capi dell' illmo conso di X.*

Illmi consilii X

Secretario Dominicus Beuilacqua

*Ricevuta nel offo delli exmi Sigri contro la bestemmia
Benedetto Rosa, secretario.*

II. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

(ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΞΗΡΑΣ Δεσμὸς Ἀριθ. 31)

1. Ἡ πρώτη αἵτηση

Γαληνότητε Πρίγκηψ, ἐκλαμπροτάτη Αὐθεντία,

Ἐγὼ ὁ Αὐγουστίνος Ζεμέλλι, βιβλιοπώλης, ταπεινότατος δοῦλος τῆς Ὑμετέρας Γαληνότητος, ἔχων προβῆ πρὸς ὄφελος τῶν Ὑμετέρων ὑπηκόων καὶ εἰδικῶς τῶν ναυτιλλομένων, μὲ μεγίστην δαπάνην μου, εἰς κατάρτισιν ἐνὸς πορτολάνου εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ὅλων τῶν τόπων καὶ λιμένων, τῶν δυναμένων νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὴν ναυσιπλοΐαν, οἷος δὲν ἔχει μέχρι σήμερον συνταχθῇ οὔτε ἔχει ἐπιχειρηθῇ ἢ ἐκτύπωσις τοιούτου παρ' οἰουδήποτε, προτιθέμενος δὲ ἤδη νὰ τὸν ἐκτύπωσω ἵνα μὴ ἄλλοι, μετὰ τὴν ἐκτύπωσίν του τὸν ἀνατυπώσουν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον δὲν θὰ ἠδύνατο παρὰ ν' ἀποβῇ πρὸς μεγίστην ζημίαν μου, ἵκετεύω τὴν Ὑμετέραν Ἐκλαμπρότητα ἵνα, ὡς συνηθίζει νὰ πράττει δι' ἄλλους, θελήσῃ, ἐν τῇ καλωσύνῃ Αὐτῆς νὰ μοὶ παράσχῃ τὸ εὐεργέτημα ὅπως ἐπὶ 20 ἔτη μὴ ἀνατυπωθῇ παρ' οἰουδήποτε, μήτε πωληθῇ εἰς τόπον τῆς Ἐκλαμπροτάτης Ὑμῶν Αὐθεντίας ἐπὶ ταῖς ποιναῖς αἷς ἢ ὑμέτερα Ἐκλαμπρότης ἤθελε κρίνει προσηκούσας, ἐγὼ δὲ προσφέ-

ρομαι επίσης να υπόκειμαι εις άπαντας τοὺς νόμους καὶ τὰς διαταγὰς τῆς Ὑμετέρας Γαληνοτάτης Αἰθεντίας καὶ γονυκλινῆς ἐπαφίεμαι εἰς Αὐτήν.

2. Τὸ πρῶτο Διάταγμα

1561, 29 Νοεμβρίου. Ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῶν Παρακλητῶν.

Σύμβουλοι

Πέτρος Μαυρόκενος
Παῦλος Κορνήλιος
Ἰούστος Ἰουστινιαν
Ἀνδρέας Σανούτος
Γάσπαρ Θεουπίλο.

ἐκ τῶν 40 τοπικῶν
συμβούλων.

Ὅπως παραχωρηθῇ εἰς τὸν πιστὸν ἡμῶν Αὐγουστίνον Ζεμέλλι, ὅπως οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς αὐτοῦ, ἢ δικαιოდόχου αὐτοῦ, δυνηθῇ ἐπὶ χρονικὸν διάστημα ἐτῶν δέκα, νὰ ἐκτυπώσῃ εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἢ ἄλλον τόπον τῆς ἡμετέρας Αἰθεντίας οὔτε νὰ πωληθῇ εἰς ἄλλον τόπον, ἢ ἀλλαχοῦ τυπωθὲν νὰ πωληθῇ ὁ εἰς τὴν νέαν δημώδη Ἑλληνικὴν συνταχθεὶς παρ' αὐτοῦ Πορτολάνος, ἐπὶ ποιῇ ἀπωλείας ἀπάντων τῶν βιβλίων τοῦ τοιοῦτου πορτολάνου, εἰς ἐκάστην παράβασιν, τοῦ ἐνὸς τρίτου τῆς τοιαύτης ποινῆς περιεχομένου εἰς τὸν κατήγορον, τοῦ ἐνὸς τρίτου εἰς τὸ γραφεῖον ὅπερ θέλει προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, καὶ τοῦ ὑπολοίπου τρίτου εἰς τὸν ρηθέντα Αὐγουστίνον, ὑποχρεούμενον διὰ τοῦτο ὅπως τηρῇ ὅ,τι ὀρίζεται, ὑπὸ τῶν ἡμετέρων νόμων καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκτυπώσεις.

(Ψῆφοι) — (ναὶ) 155, — (ὄχι) 2 — (λευκαὶ) 5.

3. Ἡ εἰσῆγγελσις τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα

Οἱ ὑπογραφόμενοι ἐξοχώτατοι κύριοι Προϊστάμενοι τοῦ ἐκλαμπροτάτου Συμβουλίου τῶν Δέκα, κατόπιν τῆς πιστοποιήσεως τῶν κυρίων Μεταρρυθμιστῶν τοῦ σπουδαστηρίου τῆς Παδοῦης, ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Πορτολάνος βιβλίον εἰς δημώδη Ἑλληνικὴν δὲν ὑφίσταται τι τὸ ἀντίθετον πρὸς τοὺς νόμους, χορηγοῦν τὴν ἄδειαν ὅπως τοῦτο ἐκτυπωθῇ εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

Ἐξεδόθη τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1561.

Ἀρχων Ἀλοῦσιος Ἰουσκαρίνος } Προϊστάμενοι τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Συμβουλίου
Ἀρχων Ἰωάννης Βονδουμίριος } τῶν Δέκα

Οἱ ἐκλαμπρότατοι Σύμβουλοι τῶν Δέκα
Βίκιος, Γραμματεὺς.

(ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΞΗΡΑΣ Δεσμίς Ἀριθ. 59)

4. Ἡ δεύτερη αἴτησις

Γαληνότατε πρίγκηψ, ἐκλαμπροτάτη Αἰθεντία,

Ἐγὼ ὁ Αὐγουστίνος Ζεμέλλι, ταπεινότατος θεράπων τῆς Ὑμετέρας Ἐκλαμπρότης, ἔχων ἐνεργήσει πρὸς ὄφελος τῶν ὑπηκόων Αὐτῆς καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ

Beia || ^{sc^{mo}} principe Illustris ^{ma} rē
 Haucendo Io Augustin di Zemelli libror humilis ^{mo} scriutor .d. v. sc^{ma} ad.
 vultum de sudori cusi et special mela di nauiganti fatto co grandissima
 mea speia racolguer vno portolano de tutti li luochi e porti che si pel na
 uigar. In lingua grecha qual no sono stato & fino a questo di re ordinati
 ne in prei da alcuno et essendo hora Io & in primerlo naio che altri
 poi che farano in prei no li ristampino che no porrebe esser seno
 con grandissimo mio danno, i suplico la sub^{ma} v. che, si come suole
 far in altri, Vaglia & sua bontà concedermi gratia di ^{XX} anni
 no si ristampino da alcuno, ne si uendino in luogo at illustris ^{ma}
 dominio sotto quelle pene, che alla sub^{ma} v. parerano conuenelli, offere
 cimi ancho Io di soggiacer anoue le legi et ordeni di questa ser^{ma}
 sig^{na} et genibus flexis à v. ser^{ma} mi recomando
 isbr. ng. Nouemb/ in Regna
 costitui
 Che al fidei no Augustin di zemelli sia concesso, che
 alcun altro che lui, o chi haora causa da esso non, possi p
 stampar il spatio di anni ^{XX}. stampar in questa città, ne in alcun
 luogo di tutto mo, ne in quella altroue stampato uender il no
 portolano greco volgare racolto da lui, sotto pena di perder
 tutti li libri del duto portolano per ogni uolta, che si contrefarà
 Un terzo della quel pena sia dell'accusator, un terzo dell'
 officio, et farà l'executione, et l'altro terzo del detto Augustin
 essendo perciò egli obligato d'obseruar quanto è disposto dalle
 leggi nre in materia di stampe.

Πίν. Ι. Ἡ πρώτη αἴτηση τοῦ Α. Ζεμέλλι καὶ ἡ πρώτη ἐγκριση τῆς βενετικῆς
 Γερουσίας γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ Πορτολάνου στὰ 1561.

Sez^{mo} principe Illma S^{ma}

Hauendo Io Agustin d'Zemelli Suppl^{mo} S^{mo} S^{er}uitor di V. Sta ad utilita
di suditi suoi et specialmete la natio grecha ho fatto con grandissima
mia spesa racogliuer uno portolano in lingua grecha de tutti li porti
del mondo iquali non sono stati p. fino a questo di ne hordinati ne
impresi da alcuno et essendo hora io p. in primenti accio che altri
poi che sarano in presi non li ristampino che non potrebbe essere se
non con grandissimo mio danno: Suplico la sub^{ta} V. che si caru
suole far in altri voglia p. sua bonta concedermi gratia ch' p.
xx. anni non si ristampino da alcuno ne si uendino in luogo
del Illmo dominio sotto quelle pene che alla sub^{ta} V. parerano
conueniuoli offerendomi anchor io di sogiarer attente le leggi et
ordini di questa sez^{ma} sig^{ria} et geribus fraxit a V. Sta mi raco.

M. D. Lxxij. di vij. Luglio.

Di detto.

inghloj.

Che per auantia di questo Illmo sia concesso al fidei iuffrico
clonente, che muno altro, che egli, d'chi harna causa, o licentia
da lui, possa per lo spatio di anni quindici presenzi stampar,
ne far stampar, ne stampato uender il suo trattato di Agri-
cultura, si in questa, come nelle altre libri, uero, et luoghi no-
sti, uero aloue stampato in quelli uenduti, sotto pena di per-
der lo opor, quale siano di esso supplicante, et di dieci dieci per
opera una libbra de quali sia della casa mra dell' Illmo una
terza al mequibito, et una l'essecuzione, et una terza al persona
ante posendo egli obligato al osservar quel tanto de l'acquisto in
materna di stampar: —

Il medesimo al fidei iuffrico di Zemelli per li altri matricole scritte
scritte in libro uenduti: —

Il medesimo al fidei iuffrico Tracico per li sua esposizioni spa-
tuali li scatti: —

Il medesimo a d. Epistio Rapaquian per il calendario Romano per
tuo: et per il de cana dell' Angio in lingua Rethia. —

160.

0.

Πίν. II. Ἡ δευτέρα αἵτηση τοῦ Α. Ζεμέλλι καὶ ἡ ἀντίστοιχη ἐγκριση τῆς
βενετικῆς Γερουσίας γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ Πορτολάνου στὰ 1572.

ἔθνοντες, διὰ μεγίστης δαπάνης μου τὴν σύνταξιν πορτολάνου εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὅλων τῶν λιμένων τοῦ κόσμου, οὔτινες μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης δὲν ἔχουν οὔτε τακτοποιηθῇ οὔτε ἐκτυπωθῇ παρ' οἰουδήποτε, προτιθέμενος δὲ ἤδη νὰ τὸ τυπώσω, ἵνα μὴ τὸ ἀνατυπώσουν ἄλλοι, ἀφοῦ θὰ ἔχη τυπωθῇ, ὅπερ θ' ἀπετέλει μεγίστην ζημίαν μου : Ἰκετεύω τὴν Ὑμετέραν Ἐκλαμπρότητα ἵνα, ὡς συνηθίζει νὰ πράττει εἰς ἄλλας περιπτώσεις, θελήσῃ ἐκ καλωσύνης Τῆς νὰ μοὶ παραχωρήσῃ τὸ εὐεργέτημα ὅπως ἐπὶ 20 ἔτη μὴ ἀνατυπωθῇ παρ' οὐδενός, μήτε πωληθῇ εἰς τόπον τῆς Ἐκλαμπροτάτης Ὑμῶν Αὐθεντίας, ἐπὶ ταῖς ποιναῖς αἵτινες θὰ φανοῦν πρόσφοροι εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐκλαμπρότητα, προσφερομένου καὶ ἐμοῦ νὰ ὑποβληθῶ εἰς πάντας τοὺς νόμους καὶ ἀπάσας τὰς διαταγὰς τῆς Ὑμετέρας Ἐκλαμπρότητος, γονυκλινῆς δὲ ἐπαφίεμαι εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐκλαμπρότητα.

(ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΞΗΡΑΣ Κατάστιχον Ἀριθ. 42)

5. Τὸ δεύτερο Διάταγμα

1572, ἡμέραν 7 Ἰουλίου

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

Ἰνα μὲ τὴν ἐγκρισιν τοῦ Συμβουλίου τούτου, παραχωρηθῇ εἰς τὸν πιστὸν Ἀφρικὸν Κλεμέντε ὅπως οὐδεὶς ἄλλος πλὴν αὐτοῦ ἢ τοῦ δικαιοδόχου του ἢ τοῦ ἐνεργοῦντος ἀδεία αὐτοῦ, δύναται ἐπὶ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν ἐπομένων δεκαπέντε ἐτῶν, νὰ ἐκτυπώσῃ, οὔτε ἀναθέτῃ τὴν ἐκτύπωσιν, οὔτε μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν νὰ πωλῇ τὴν πραγματείαν του περὶ γεωργίας εἰς τε τὴν παρούσαν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, ἐδάφη καὶ τόπους ἡμῶν, ἢ, ἀλλαχοῦ ἐκτυπουμένην, πωλῇ ταύτην ἐκεῖ, ἐπὶ ποιῇ ἀπωλείας τῶν ἔργων, ὡς νὰ ἦσαν τοῦ ἰδίου αἰτούντος καὶ δουκάτων δέκα κατὰ ἔργον, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν τρίτον νὰ περιέχεται εἰς τὸ ἡμέτερον ναυπηγεῖον, ἐν τρίτον εἰς τὸν δικαστὴν ὁ ὁποῖος θὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἐν τρίτον εἰς τὸν καταγγέλοντα, ἐκείνος δὲ ὑποχρεοῦται νὰ τηρῇ πᾶν ὅ,τι ἔχει ὀρισθῇ ἀναφορικῶς πρὸς τὰς ἐκτυπώσεις.

Τοῦτ' αὐτὸ (ἰσχύει) καὶ διὰ τὸν πιστὸν Αὐγουστίνον Ζεμέλλι διὰ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Πορτολάνος εἰς τὴν δημῶδη Ἑλληνικὴν συντεταγμένον βιβλίον.

Τοῦτ' αὐτὸ (ἰσχύει) διὰ τὸ ἐξοχώτατον πατέρα Λουκρήτιον Τιραμπόλκο διὰ τὴν ἐρμηνείαν του ὅλων τῶν ψαλμῶν.

Τοῦτ' αὐτὸ (ἰσχύει) διὰ τὸν ἄρχοντα Αἰγίδιον Ραγκατζουόλα, διὰ τὸ διαρκὲς ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον καὶ διὰ τὰ τρία Ἀσματα τοῦ Ἀριόστου εἰς ρωσσικὴν γλῶσσαν.

(Ψῆφοι) — 166 (ναί), — 0 (ὄχι) — 0 (λευκαί).

6. Ἡ δεύτερη εἰσήγησις τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα

Οἱ ἐξοχώτατοι ὑπογραφόμενοι κύριοι Προϊστάμενοι τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Συμβουλίου τῶν Δέκα, κατόπιν πιστοποιήσεως τῶν κυρίων Μεταρρυθμιστῶν τοῦ Σπουδαστηρίου τῆς Παδούης ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Πορτολάνος γεγραμμένον εἰς δημῶδη ἑλληνικὴν γλῶσσαν βιβλίον δὲν ὑφίσταται τι τὸ ἀντίθετον πρὸς τοὺς

νόμους, χορηγοῦν τὴν ἄδειαν ὅπως (ὁ αἰτῶν) δυνηθῇ νὰ τὸ ἐκτυπώσῃ εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

Ἐξεδόθη τὴν 12 Μαΐου 1572

Ἀρχων Νικόλαος Βενιέρ } Προϊστάμενοι τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Συμβουλίου τῶν Δέκα
Ἀρχων Παῦλος Κονταρίνι }

Ἐκλαμπρότατοι Σύμβουλοι τῶν Δέκα
Δομίνικος Μπεβιλάκονα, Γραμματεῦς.

Παρελήφθη ἐν τῷ γραφείῳ τῶν ἐξοχωτάτων κυρίων κατὰ τῆς βλασφημίας.

Μπενεδέττο Ρόζα, Γραμματεῦς.

III. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ παραπάνω κείμενα, ὁ βενετσιάνος βιβλιοπώλης Αὐγουστῖνος Ζεμέλλι υπέβαλε τὴν 29 Νοεμβρίου 1561 αἴτηση στὴ Γερουσία νὰ τοῦ χορηγήσῃ τὸ ἀποκλειστικὸ προνόμιο νὰ τυπώνῃ ἐπὶ 20 χρόνια τὸν Πορτολάνο. Στὴν αἴτησή του αὐτή, ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἴδιος κατήρτισε τὸν Πορτολάνο «ὅλων τῶν τόπων καὶ λιμένων τῶν δυναμένων νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὴν ναυσιπλοΐαν» μὲ «μεγίστην δαπάνην» του, καὶ προσθέτει ὅτι δὲν εἶχε ἔως τότε συνταχθῇ ἄλλο παρόμοιο ἔργο, οὔτε εἶχε ἐπιχειρηθῇ ἡ ἔκδοσή του ἀπὸ ὅποιον-δήποτε.

Ἡ Γερουσία μὲ 155 ψήφους στὸ ναί, 2 στὸ ὄχι καὶ 5 λευκές, χορήγησε στὸν Ζεμέλλι τὸ προνόμιο ποὺ ζήτησε ἀλλὰ μόνο γιὰ 10 χρόνια καὶ ὄχι γιὰ 20, ἀφοῦ προηγουμένως ἐζήτησε τὴ γνώμη τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα.

Φαίνεται ὅτι ὁ Ζεμέλλι, ἀφοῦ πῆρε τὸ προνόμιο, δὲν μπόρεσε νὰ προβῇ στὴν ἐκτύπωση τοῦ βιβλίου καὶ στὰ 1572 δηλ. μετὰ 10

1. Περνᾷ ἀπὸ τὴν σκέψη μου ἡ ἰδέα ὅτι ἴσως ὑπάρχει καὶ προγενέστερη ἔκδοση ποὺ μᾶς εἶναι ἄγνωστη σήμερα. Σχετικὰ ὑπενθυμίζω ὅτι ὁ Σπυρίδων Λάμπρος («Νέος Ἑλληνομνήμων» 11 (1914) σελ. 65 σημ. 1) θεωρεῖ τὴν ἔκδοση τοῦ πορτολάνου τοῦ 1573 ὡς «μεταγενεστέραν ἔκδοσιν τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ 1558», καὶ προσθέτει : «Δὲν σώζεται μὲν ἀντίτυπον τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἀλλὰ τὸ ἔτος αὐτῆς γινώσκεται ἐκ τῶν πρώτων στίχων τοῦ

ἐμμέτρου προλόγου τοῦ Δημητρίου Τάγια τῶν προτασσομένων τῶν μεταγενεστέρων ἐκδόσεων». Ἀλλὰ, ὅπως παρατήρησα στὴ πρώτη μου ἀνακοίνωση γιὰ τοὺς Πορτολάνους («Ἑρανιστής» 1 (1963) σελ. 136), ὁ Δημήτριος Τάγιας ἀναφέρει στὸν πρόλογό του ὅτι τὸ χειρόγραφο τοῦ Πορτολάνου περιῆλθε στὰ χέρια του στὰ 1559 («στοὺς χίλιους πεντακόσιους πενήντα ὀκτὼ καὶ μία.....»). Τὸ θέμα χρειάζεται συμπληρωματικὴ ἔρευνα. Πάντως, ἂν

χρόνια όταν είχε εκπνεύσει τὸ προνόμιο, ἐπανερχεται μὲ νέα αἴτησή του στὴ Γερουσία. Ἡ Γερουσία παρέπεμψε τὴν αἴτηση στὸ Συμβούλιο τῶν Δέκα γιὰ νὰ γνωματεύσῃ καὶ τὸ Συμβούλιο τῶν Δέκα ὑπέβαλε τὸ χειρόγραφο στὸ Σπουδαστήριό τῆς Παδούης γιὰ νὰ τὸ ἐξετάσῃ, καὶ ἀφοῦ βεβαιώθηκε ὅτι «τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Πορτουλάνος γεγραμμένον εἰς δημῶδῃ ἐλληνικῇ γλῶσσαν βιβλίον, δὲν περιέχει τίποτε τὸ ἀντίθετον πρὸς τοὺς νόμους» ἐνέκρινε νὰ τυπωθῇ τὸ βιβλίο στὴ Βενετία.

Ἡ Γερουσία μετὰ τὴ γνωμάτευση τοῦ Συμβουλίου τῶν Δέκα, ἐχορήγησε μὲ διάταγμά της τῆς 7 Ἰουλίου 1572 δεκαπενταετὲς προνόμιο στὸν Ζεμέλλι γιὰ τὴν ἀποκλειστικὴ ἐκτύπωση καὶ κυκλοφορία τοῦ βιβλίου¹.

Ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ δημιουργεῖται ἡ ἀπορία : Γιατὶ ὁ Ζεμέλλι ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἴδιος συνέταξε τὸν Πορτολάνο ; Ὅπως γνωρίζουμε, ἀπὸ τὸν ἔμμετρο πρόλογο τοῦ Πορτολάνου, ἐκδότης του καὶ ὄχι συντάκτης του εἶναι ὁ Παργινὸς Δημήτριος Τάγιας, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι τὸ χειρόγραφο κείμενο εἶχε «πέσει στὰ χέρια του» στὶς 15 Ἀπριλίου 1559 καὶ ὀρίζει μάλιστα ὅτι ἡ ἡμέρα ἦταν «τετράδῃ», καὶ ὅτι ἀποφάσισε νὰ βάλῃ τὸ κείμενο «στὴ στάμπα» γιὰ νὰ τὸν «ποικτησθῇ κάθ' ἄνθρωπος»,

Γιατὶ πολλοὶ τὸν εἶχαςι κρυμμένον, φυλαμμένον
εἰς τὴν κασέλλα δυνατά, καὶ κατακλειδωμένον.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Τάγιας ἀφοῦ ἀνακάλυψε τὸ χειρόγραφο τοῦ Πορτολάνου στὰ 1559 ἤλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν βιβλιοπώλῃ Ζεμέλλι γιὰ τὴν ἐκδοση τοῦ βιβλίου καὶ ὁ τελευταῖος ἀνέλαβε νὰ καταβάλλῃ τὰ ἔξοδα τῆς ἐκτυπώσεως. Σὰν καλὸς ὅμως ἔμπορος, φρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ προηγουμένως ἀποκλειστικὸ προνόμιο ἐκτυπώσεως καὶ διαθέσεως τοῦ βιβλίου, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τίς συνέπειες τῆς κλεψιτυπίας ποὺ φαίνεται ἀνθοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Ἀφοῦ πῆρε τὴν ἄδεια τῆς Γερουσίας στὰ 1561 ὁ Ζεμέλλι γιὰ λόγους ποὺ δὲν ξέρουμε, καθυστέρησε ἐπὶ δέκα χρόνια² τὴν ἐκτύπωση τοῦ βιβλίου καὶ ἐπειδὴ εἶχε λήξῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὸ δεκαετὲς προνόμιο ποὺ τοῦ εἶχε χορηγήσει ἡ Γερουσία ὑπέβαλε νέα αἴτηση καὶ πῆρε

ὑπάρχῃ προγενέστερη ἐκδοση, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ τυπωθῇ στὰ 1558, ὅπως ἀναφέρει ὁ Λάμπρος, ἀλλὰ τουλάχιστον στὰ 1562, δηλ. μετὰ τὴν ἐκδοση τοῦ πρώτου Διατάγματος τῆς Γερουσίας.

1. Στὸ πρῶτο διάταγμα τοῦ 1561 τὸ προνόμιο εἶχε χορηγηθῇ γιὰ 10 χρόνια.

2. Βλ. παραπάνω σημ. 1, σελ. 82.

τῇ φορᾷ αὐτῇ δεκαπενταετὲς προνόμιο¹. Τὸ προνόμιό του ὁ Ζεμέλλι τὸ τονίζει στὴν ἐπιγραφὴ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ βιβλίου : «κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τυπώσῃ τὸ παρὸν ἔργον, ὑποκείμενος ἄλλως στὶς ποινὲς ποὺ προβλέπει τὸ προνόμιο τοῦτο².

Τότε προχώρησε στὸ τύπωμα τοῦ πορτολάνου ποὺ ἐκυκλοφόρησε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1573, δηλαδὴ ἓνα χρόνο μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ σχετικοῦ διατάγματος τῆς Γερουσίας.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνῶ στὴν πρώτη του αἴτηση τοῦ 1561 στὴ Γερουσία ὁ Ζεμέλλι τιτλοφορεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ «βιβλιοπώλη», στὴ δευτέρῃ του αἴτηση δὲν ἀναφέρει ἐπάγγελμα. Ἴσως ἐν τῷ μεταξὺ νὰ εἶχε κλείσει τὸ βιβλιοπωλεῖο του.

Τότε, προφανῶς ἐξελλήνισε τὸ ὄνομά του σὲ Γέμελος, γιὰ νὰ παρουσιασθῇ στοὺς ὑπηκόους «τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» τῆς Βενετίας, ὅπως γράφει, ὡς συμπατριώτης των.

Τὰ στοιχεῖα ὅμως ποὺ βρῆκε ὁ φίλος κ. Μέρτζιος στὰ Βενετικὰ Ἀρχεῖα δὲν λύνουν τὸ πρόβλημα: Σὲ ποῖο τυπογραφεῖο τῆς Βενετίας τυπώθηκε ὁ Πορτολάνος αὐτός ; Ἡ ἔρευνα ὅμως διευκολύνεται γιὰτί, ὅπως ξέρουμε, στὰ 1573 λειτουργοῦσε στὴ Βενετία τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἀλδου Μανουτίου τοῦ νεωτέρου³ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ζανέττη (ἢ Τζανέττη)⁴ καὶ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἰακώβου Λεονγγίνου⁵. Ἴσως νὰ τυπώθηκε ὁ πορτολάνος σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας. Ἴσως μιὰ βιβλιογραφικὴ παραβολὴ μὲ ἔργα τυπωμένα στὰ τυπογραφεῖα αὐτὰ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὸ ὄνομα τοῦ τυπογράφου. Ἴσως

1. Στὸ ἴδιο διάταγμα τῆς Γερουσίας περιλαμβάνεται καὶ ἄδεια χορηγήσεως δεκαπενταετῶν προνομίων καὶ σὲ τρεῖς ἄλλους ἐκδότες, τὸν Ἀφφρικο Κλεμέντε γιὰ τὴν πραγματεία του περὶ Γεωργίας, τὸν Λουκρήτιο Τιραμπόλκο γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα του τῶν Ψαλμῶν καὶ τὸν Αἰγίδιο Ραγκατζουόλι γιὰ τὸ διαρκὲς ρωμαϊκὸ ἡμερολόγιό του καὶ τὴ μετάφραση στὰ ρωσσικὰ τριῶν Ἀσμάτων τοῦ Ἀρίστου.

2. Σύμφωνα μὲ τίς ποινικὲς διατάξεις τοῦ Διατάγματος τῆς Γερουσίας τὰ κλεψίτυπα ἀντίτυπα τοῦ Πορτολάνου ὑπέκειντο σὲ κατάρχεση καὶ τὸ ἓνα τρίτο τῆς ἀξίας των περιήρχετο

στὸ Ναυπηγεῖο τῆς Βενετίας, τὸ ἓνα τρίτο περιήρχετο στὸν δικαστὴ ποὺ θὰ ἐξέδιδε τὴν ἀπόφαση τῆς κατασχέσεως καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἓνα τρίτο στὸν καταγγέλλοντα. Ἄν ὁ καταγγέλλων ἦταν ὁ Ζεμέλλι, τὸ ἓνα τρίτο θὰ περιερχότανε φυσικὰ σ' αὐτόν. Στὸ προηγούμενο διάταγμα τοῦ 1561 ἡ διάταξη γιὰ τὸ ναυπηγεῖο δὲν ὑπῆρχε καὶ ἀνεφέρετο ὡς δικαιούχος τοῦ ἐνὸς τρίτου ὁ Ζεμέλλι.

3. Βλ. Ν. Γ. Κοντοσοπούλου, ἐνθ' ἀν., σελ. 291.

4. Βλ. Ν. Γ. Κοντοσοπούλου, ἐνθ' ἀν., σελ. 295 - 6.

5. Βλ. Ν. Γ. Κοντοσοπούλου, ἐνθ' ἀν., σελ. 229 - 300.

ακόμα μια προσεκτική αναδίφηση του βιβλίου¹ να μάς ἀπεκάλυπτε τὸ ὄνομα αὐτό. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ τυπώθηκε τὸ βιβλίο καὶ σὲ ὀλιγώτερο γνωστὸ τυπογραφεῖο, γιατί ὅπως ἀναφέρει ὁ κ. Κοντοσόπουλος² ὠρισμένα βιβλία τυπώθηκαν στὰ σπίτια τῶν ἐκδοτῶν. Ἔτσι, ὁ Ἱππόλυτος Βαλερῆς ἐτύπωσε «δὲς τὸ εὐχολόγιον ἐν τῇ οἰκίᾳ» του στὰ 1564 καὶ στὰ 1570, καὶ ὁ «εὐγενέστατος Βεργῆς» τύπωσε στὰ 1578 «ἐν τῇ οἰκίᾳ του» τὴν Ὀκτώηχο καὶ τὸ Ψαλτῆρι.

Αὐτὰ εἶναι τὰ πορίσματα ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν νέων εὐρημάτων πού εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ ὁ φίλος κ. Μέρτζιος, τὸν ὁποῖον ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω θερμότατα καὶ ἀπὸ ἐδῶ.

Στέφανος Ι. Μακρυμίχαλος

1. Τὸ πλήρες φωτοστατικὸ ἀντίτυπο τοῦ Πορτολάνου τοῦ Τάγια πού ὑπάρχει στὰ κατάλοιπα Βέη (βλ. σχετικῶς «Ἐρανιστῆς» 1 (1963) σελ. 155)

ἴσως διαφωτίσῃ τὸ ζήτημα τοῦ τυπογράφου.

2. Βλ. Ν. Γ. Κοντοσοπούλου, ἐνθ' ἀν., σελ. 300 καὶ 301.